

Ks. Janusz Tworek: *Informator Duszpasterstwa Polskiego w Wielkiej Brytanii 1983*. Wydanie studyjne. Polska Misja Katolicka w Anglii i Walii. Londyn ss. 224. (mps powielany)

Wśród Polonii świata zachodniego emigracja polska w Wielkiej Brytanii, oceniana do niedawna na ok. 120 tys. osób, wyróżnia się w sposób zupełnie szczególny przez swoje osiągnięcia w dziedzinie życia społeczno-organizacyjnego, kulturalnego, naukowego oraz, co jest mniej znane, religijnego. Gdy chodzi o to ostatnie, to decydujące znaczenie miały tu, jak się wydaje, dwa fakty: autonomia jurysdykcyjna duszpasterstwa polskiego i wysoki procent inteligencji związanej z tym duszpasterstwem. Dodatkowym czynnikiem było powstanie (nie licząc samego Londynu) większych lub mniejszych skupisk emigrantów w całym szeregu miast i miasteczek brytyjskich, pozwalające na zorganizowanie i utrzymanie polskich ośrodków religijnych.

Podstawę prawną autonomii polskiej opieki religijnej stworzyło mianowanie rektora Polskiej Misji Katolickiej (PMK), rezydującego w Londynie, wikariuszem delegatem ordynariuszów miejscowych dla polskiej ludności cywilnej w Anglii i Walii. Nominacji dokonał, po konsultacji z Episkopatem angielskim i polskim, kard. abp Westminsteru, B. Griffin, 15 IX 1948 r.¹ Czynnikiem kolejnym, wyrobienie społeczne inteligencji przy jej stosunkowo szybkiej integracji obywatelskiej i jednoczesnym zaangażowaniu w życie religijnych wspólnot polskich, wpłynęło w niemałym stopniu na dynamikę organizacyjną tych ostatnich. Miała się ona wyrazić w tworzeniu własnych miejsc kultu i parafialnych ośrodków społecznych oraz ich prawnym i finansowym zabezpieczeniu².

Dzięki wyteżonej pracy organizacyjnej rektora PMK ks. W. Staniszewskiego oraz przebywających w Anglii i Walii polskich księży stopniowo powstało na terenie 18 diecezji 70 parafii, stanowiących główne i najbardziej trwałe oparcie polskiego życia religijnego i społeczno-kulturalnego. Wywierają one, w porównaniu z innymi emigracyjnymi ośrodkami w Wielkiej Brytanii, największy wpływ na życie duchowe emigracji.

Interesującą ilustracją genezy, rozwoju, osiągnięć organizacyjnych i struktury duszpasterstwa polskiego w Wielkiej Brytanii jest wydany przez PMK w Londynie w 1983 r. *Informator Duszpasterstwa Polskiego w Wielkiej Brytanii*. Jego autorem jest ks. Janusz Tworek, duszpasterz i sekretarz generalny Misji³. Jakkolwiek niektóre Polskie Misje Katolickie w Zachodniej Europie wydają od czasu do czasu swoje „Katalogi Duszpasterstwa”⁴, to *Informator*, ze względu na swoją treść i objętość, jest jedynym, jak dotychczas, tego rodzaju wydawnictwem.

Liczący 224 strony *Informator* składa się z trzech części (nie zostały one jednak formalnie wyodrębnione): wstępnej, zasadniczej i dodatkowej. Wstępna, najbardziej zróżnicowana, zawiera m. in. następujące dane: skład osobowy i adresy hierarchii Kościoła katolickiego w Polsce oraz analogiczne dane dotyczące Polskich Misji Katolickich w Europie, listę 21 diecezji w Anglii i Walii, uwzględniającą daty ich powstania, liczone od chwili przywrócenia tu hierarchii katolickiej w 1850 r., fragment instrukcji Kongregacji Biskupów *De pastoralii migratorum cura* z 1968 r., dotyczący uprawnień i obowiązków duszpasterzy emigrantów, *Przepisy obowiązujące polskich księży w Anglii i Walii* (z 1974 r.) sformułowane przez prymasa Polski kard. Wyszyńskiego oraz przepisy obowiązujące dziekanów, oparte na instrukcjach PMK i Kodeksie Prawa Kanonicznego.

W części wstępnej zawarty jest także krótki szkic historyczny pt. *Z dziejów Polskiej Misji*

¹ *Informator* s. 36. Pierwszym wikariuszem został ks. W. Staniszewski będący od 1938 r. rektorem PMK w Londynie. Po jego odejściu na emeryturę w 1974 r. te same prawa otrzymał jego następca, ks. prałat Karol Zieliński. Wikariuszem generalnym Polskich Sił Zbrojnych w Wielkiej Brytanii był ks. infułat Bronisław Michalski. Analogiczny status prawny otrzymała Polska Misja Katolicka w Szkocji.

² Reprezentacją prawną własności kościelnej jest założona w 1952 r. i podległa Misji instytucja „Polish Benevolent Fund”.

³ Urodzony i wychowany w Wielkiej Brytanii.

⁴ Na przykład Polska Misja Katolicka we Francji.

Katolickiej w Anglii i Walii, o tyle interesujący, że zawiera wiele danych na temat tej instytucji, których nie mogło podać cenne, ale kończące się na 1944 r. opracowanie pt. *Polska Misja Katolicka w Londynie 1894-1944*⁵.

O wartości historycznej i praktycznej użyteczności *Informatora* stanowi jego najobszerniejsza część zasadnicza. Zawiera ona liczne informacje dotyczące genezy i rozwoju poszczególnych placówek duszpasterskich, ich zasięgu geograficznego, stanu posiadania, prasy religijnej, stowarzyszeń katolickich i instytucji społecznych, prowadzonych głównie przez zgromadzenia zakonne. Uważna lektura tej części pozwala zapoznać się zarówno z osiągnięciami i zasięgiem duszpasterstwa polskiego, jak i z jego historią na ziemi brytyjskiej po II wojnie światowej.

Umożliwia to przyjęty przez autora bardzo rozbudowany schemat opisu każdej sponad 70 parafii polskich (łącznie ze Szkocją). Zawiera on często ponad kilkadziesiąt odrębnych informacji. Oto najważniejsze z nich:

1. Lista miejscowości należących do parafii polskiej.
2. Lista miejscowości, na terenie których (poza Londynem) znajdowały się osiedla, obozy i hotele zamieszkałe przez Polaków bezpośrednio po wojnie oraz informacje o ich charakterze (polskie, mieszane, rolnicze, inne); tu wymienione są także istniejące niegdyś na terenie parafii różnego rodzaju szkoły polskie i internaty.
3. Informacje o kościele lub kaplicy polskiej, zawierające dane o wezwaniu świątyni, adres, jej historia (wybudowanie, odkupienie, inne), czym staraniem powstała, kiedy i przez kogo została poświęcona oraz wiele innych dodatkowych danych.
4. Informacje o podobnym charakterze na temat ośrodka parafialnego i plebanii.
5. Nazwisko duszpasterza, podstawowe dane biograficzne, obejmujące datę i miejsce urodzenia oraz studiów, datę święceń, objęcia urzędu, przynależność do diecezji lub zgromadzenia, stopień naukowy i inne.
6. Porządek i miejsce nabożeństw w niedzielę i w ciągu tygodnia.

Przedstawiając strukturę organizacyjną duszpasterstwa w Anglii i Walii, obejmującą cztery dekanaty, autor podaje mapy każdego z nich, na których zaznaczono parafie polskie oraz dojazdowe punkty duszpasterskie, co ilustruje zarazem terytorialne rozmieszczenie ludności Polskiej. Uwagę zwraca dekanat południowo-wschodni, do którego należy Londyn, będący największym skupiskiem Polaków. Wskazuje na to liczba istniejących tu 11 parafii polskich, nie licząc ośrodka duszpasterstwa akademickiego. Z podanej listy wynika, że (pomijając Londyn) 81 księży polskich obsługuje 168 miejscowości w Anglii i Walii, a 4 księża z 4 parafii polskich w Szkocji mają pod opieką 12 miejscowości w tej części wyspy. W pozostałej liczbie — ok. 40 osób mieszczą się księża pracujący głównie w różnych instytucjach kościelnych i emeryci.

Informator, jakkolwiek z natury rzeczy ukazuje duszpasterstwo polskie w Wielkiej Brytanii w sposób statyczny, to jednak pośrednio mówi wiele o jego dynamice oraz aktywności społeczno-religijnej duszpasterzy i wiernych. Świadczą o niej następujące, zawarte w nim dane. Zbudowanie lub odkupienie i adaptacja 26 kościołów⁶, 25 kaplic, ponad 50 ośrodków parafialnych, 28 własnych plebanii oraz kilku domów dla emigrantów-emerytów, stworzonych staraniem parafii polskich. Dane zawarte w *Informatorze* pozwalają stwierdzić, w jakich latach w okresie powojennym emigracja polska w Wielkiej Brytanii wykazywała największą aktywność w tworzeniu własnych ośrodków religijnych. I tak, przeważająca ich liczba powstała w okresie ostatecznej stabilizacji bytowej Polaków na wyspie, a więc w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych (18 kościołów, 16 kaplic, 42 ośrodki parafialne).

Zanotowana dokumentacja historyczna z tej dziedziny (daty poświęceń kościołów, kaplic itp., nazwiska osób dokonujących poświęceń, biskupów rezydujących w Rzymie) dowodzi również — jakkolwiek nie jest to najważniejszy dowód w tym względzie — jak ważną rolę w życiu religijnym

⁵ Londyn 1945.

⁶ Tylko jeden z nich (Liverpool) jest darem oo. benedyktynów angielskich dla Polaków.

Polaków w Wielkiej Brytanii spełniał Centralny Ośrodek Duszpasterstwa Emigracji w Rzymie, reprezentowany kolejno przez abpa J. Gawlinę, bpa W. Rubina i bpa Sz. Wesołego. Poświęcili oni w sumie 46 ośrodków religijnych i religijno-społecznych.

Znamienny rys katolicyzmu emigrantów ukazują wezwania większości kościołów i kaplic, wśród których 30 ma tytuły czysto polskie: 14 z nich nosi wezwanie M. B. Częstochowskiej, 10 M. B. Ostrobramskiej, a 6 pozostałych inne, również polskie.

Obraz polskiego stanu posiadania uzupełniają także inne dane, zawarte w końcowej części *Informatora*, dotyczące różnych instytucji społecznych (szkoły, przedszkola, domy dla osób starszych itp.), kierowanych głównie przez zgromadzenia zakonne, siedmiu czasopism religijnych oraz kilku organizacji katolickich o zasięgu krajowym. *Informator* uzupełniają praktyczne spisy alfabetyczne i skorowidze miejscowości, osób i urzędów kościelnych w Wielkiej Brytanii.

Zamieszczona w końcowej części tabela pokazuje wiek 118 księży diecezjalnych i zakonnych pracujących w Wielkiej Brytanii. Wynika z niej, że ok. połowa z nich urodziła się po 1930 r., co stanowi raczej korzystną sytuację duszpasterską⁷. W tej części mamy również listę nazwisk ponad 90 księży zmarłych w latach 1926-1983, związanych z duszpasterstwem polskim na terenie Wielkiej Brytanii, listę zgromadzeń polskich męskich i żeńskich oraz informacje o charakterze ich pracy. Ostatnim, choć równie ważnym punktem omawianego tu wydawnictwa jest lista 8 ośrodków (miejsc) pielgrzymek, procesji i festynów polskich, podająca także daty i charakter uroczystości.

W sumie *Informator* zawiera cenną dokumentację dotyczącą nie tylko duszpasterstwa i życia religijnego emigrantów, lecz także ich dziejów w Wielkiej Brytanii. Te ostatnie ilustruje np. nie publikowana dotychczas gdzie indziej lista 199 hosteli (obozów), które dały początek pozalondyńskim parafiom polskim⁸.

Dokumentacja zawarta w *Informatorze* nasuwa pewne refleksje dotyczące duszpasterstwa emigracyjnego w ogóle. Otóż korzystne warunki rozwoju polskiej opieki religijnej, jakie powstały w Wielkiej Brytanii dzięki udzieleniu Polskiej Misji Katolickiej przez kościelną hierarchię miejscową autonomii jurysdykcyjnej, okazały się rozwiązaniem bardzo szczęśliwym z punktu widzenia duchowego dobra emigrantów i Kościoła w ogóle. Zachowując dzięki niemu własną kulturę religijną, Polacy stali się jednocześnie żywą i aktywną częścią Kościoła powszechnego.

Informator zawiera nieco — drugorzędnych zresztą — usterek, które w następnym, planowanym wydaniu należałoby usunąć. Na mapie diecezji polskich (s. 13) błędnie wymieniono „diecezję”: „lubaczowską”, „drohiczyńską” i „białostocką”. Przy niemałej części kaplic i ośrodków parafialnych zabrakło dat poświęceń i innych danych, co być może w przyszłości uda się uzupełnić.

W części wstępnej *Informatora* tematycznie łączące się ze sobą teksty o charakterze normatywnym, tzn. fragment instrukcji Kongregacji Biskupów o opiece duszpasterskiej nad migrantami i *Przepisy obowiązujące polskich księży w Anglii i Walii*, zostały oddzielone od siebie przez zarys historii Polskiej Misji Katolickiej i dane dotyczące teje Misji, takie jak adresy, funkcje różnych osób itp. łączące się już bezpośrednio z główną częścią *Informatora*.

Dobrze byłoby także wiedzieć, choć wykracza to poza cele, jakie stawia sobie *Informator*, jaka liczba wiernych polskiego pochodzenia, choćby według ocen szacunkowych, związana jest z polskim duszpasterstwem w Wielkiej Brytanii.

⁷ Skądinąd wiadomo, że w 1978 r. pracowało tu 44 księży sprowadzonych z Polski i z zagranicy oraz 7 wywodzących się z miejscowych rodzin polskich. Ks. K. Zieliński. *Sytuacja duszpasterstwa w naszym środkowisku emigracyjnym — jego założenia, możliwości i perspektywy*. „Wiadomości PMK. Czyn Katolicki” 1978 nr 1-2 s. 7. Autor zwraca uwagę na małą liczbę powołań kapłańskich z emigracji.

⁸ Listy takiej nie podają np. B. Czajkowski i B. Sulik w swojej obszernej książce *Polacy w Wielkiej Brytanii* (Paryż 1961).

Polska opieka religijna wśród emigrantów jest, niestety, wyjątkowo słabo udokumentowana, a dotyczące jej źródła nierzadko narażone są na zniszczenie. Dlatego witając z uznaniem *Informator* ks. Janusza Tworka, należy wyrazić życzenie, aby Polskie Misje Katolickie w Europie i poza nią wydały także równie bogate pod względem informacyjnym opracowania.

Roman Dzwonkowski SAC